

Hva er bruk og brukere?

Momenter til en nyansering

Notat til IN3220/4220

Svein Hovde, januar 2021

Generelt formulert er en bruker en person eller en gruppe av personer som har omgang med ting, teknologi, tjenestetilbud, arkitektur og infrastruktur i en kultur eller naturgitte omgivelser over tid. Bruk er den virksomheten eller aktiviteten brukere inngår i. Vi avgrensar altså her betegnelsen bruker til *mennesker*. En kunne innvende at for eksempel hunder er brukere av hundemat, seler, bånd og annet utstyr, at de plasseres i tjenestetilbud som hundepensjonat og i høyeste grad er brukere av natur. Men her betrakter vi altså med et antroposentrisk blikk.

Når vi bruker uttrykket *har omgang med* refererer det til at bruk dreier seg om en form for utveksling, interaksjon eller samspill. Virksomheten bruk forutsetter et fysisk og mentalt skille mellom bruker og det som brukes. Brukshandlingen(e) oppstår gjennom viljebestemte eller ubevisste handlinger som i form av engangshendelser, varig eller mer permanent avstedkommer et ønsket eller utilsiktet resultat. Opprømsingen av *det vi bruker* rommer forhold som kan være konkret og avgrenset, eksempelvis en elektrisk drill eller en app på smarttelefonen eller det handlingsmiljø vi har rundt oss, her angitt med de svært allmenne begrepene kultur og natur.

Formuleringene over bør ikke betraktes som en definisjon av bruker om en støtter seg til hva en definisjon vanligvis gjør eller forsøker å gjøre. De er bevisst assosiasjons-åpnende, mens hensikten med definisjoner vanligvis er å avgrense og peke ut hva noe er til forskjell fra noe annet. Eksempelvis vil veitrafikkloven av gode grunner være maksimalt presis med tanke på hva som menes med trafikant, bilfører, passasjer, syklist, fotgjenger osv. 'Bruker' er både et dagligord og fagbegrep. Vi kunne derfor støttet oss til våre gjengse språkspill (Wittgenstein 1953/1997) og foreslå at definisjonen av en bruker er «den forestillingen som utløses når vi hører ordet bruker». Siden vi skal ha en hel forelesningsserie og et emne bygd rundt ordene bruk og brukere ønsker vi å oppmuntre til at vi blir mer bevisst og utvikler forestillingsevnen om hva bruk og brukere kan være. (Når vi her skriver *vi* innbefatter dette ikke bare studentene, men også foreleserne på emnet).

Det at vi forholder oss til kjerneordene assosiativt (åpnende) og ikke definisjonsmessig (definitivt), kan illustreres på følgende måter:

- Tittelen på emnet er «bruk før bruk». Dette henspiller på aktiviteten å tenke på og planlegge for bruk ut fra forestillinger om hva en vil oppnå med eller antar kan komme til å kjennetegne denne bruken. Design for bruk forutsetter en form for forutelse eller antesipering av bruk og brukssituasjoner. For å få til dette trengs ikke bare kvalifisert gjetning om tingenes markeds- og brukspotensiale. Det forutsetter blant annet konkrete undersøkelser av faktiske bruker-erfaringer, evne til å sette seg i

brukerens sted, utprøving av prototyper og etiske overveielser om konsekvenser av bruk i en vid og langsiktig sammenheng.

- Bruk er ikke bare omgang med menneskeskaptede artefakter og institusjoner, men også de som byr seg fram eller er inviterer til aktivitet, som en åpen fjellvidde vi kan krysse til fots eller med ski. Et slags mellomtilfelle er stier og snarveier. De oppstår ved at noens idé om å ferdes lettere i uveisomt terreng idet den settes ut i livet etterlater menneskeskaptede ferdselsårer basert på gjentatt gåing.
- Bruk er både villet og noe som oppstår gjennom tilfeldigheter, mer spontant eller basert på innskytelse og intuisjon. For mange år siden gikk jeg en sommerdag en lang tur i skogen og ble overrasket av ei kraftig haglskur som gjorde meg våt og kald. Helt tilfeldig fant jeg ei velbrukt og bensinluktende fleece-jakke som en skogsarbeider hadde glemt igjen. Den hang på en kvist på et stort grantre og det å ta den i bruk blei redningen den dagen.
- Bruk er vanligvis noe som gjentar seg og har form av en prosess som utfoldes over tid, men kan også (jfr. eksemplet over) være et engangstilfelle eller isolert hendelse. Også engangsbruk er verdt å studere fordi den viser betydningen av tilfeldigheter, flaks og uflaks og menneskers evne til å gi etter for en innskytelse, improvisere, tenke nytt og kreativt.
- Bruk er ikke bare problemløsende – den kan være noe som vikler en inn i vanskeligheter av ukjent omfang. Det kan medføre at en mislykkes og utløse frustrasjon, sinne og resignasjonstendenser. Slik feilslått bruk er viktige anledninger til læring, mobilisering av tålmodighet og utholdenhet for brukeren. Bruk som fiasko vil ikke minst tjene som eksempler for designere som skal utvikle løsninger for mer hensiktsmessig og vellykket bruk.
- Bruk er *situert* og *kontekstuell*, den skjer på et sted i en bestemt situasjon, men er sterkt preget av den større kulturelle og sosiale sammenhengen bruken utfoldes innenfor. Et lite barn lærer lekende lett å håndtere touchskjermer, teknologi som ville framstått som et komplett mysterium for mine avdøde foreldre. På den annen side ville et barn eller en ungdom strevd veldig med å finne ut hvordan en ringer med en dreieskivetelefon uten forutgående forklaring og instruksjon. Å skjønne hvordan bruk er betinget av forhold utenfor den umiddelbare brukssituasjonen er noe av det vi ønsker å fokusere på i dette emnet.
- Vi har postulert et skille mellom bruker og det som brukes – det som mobiliseres i en brukssituasjon uansett om det er et redskap, teknologi, en institusjonell sammenheng eller et stykke natur. Noen ganger framstår forholdet mellom subjektet bruker og bruksobjektet mer sømløst. Vi sier noen ganger at redskapet blir en naturlig forlengelse av kroppen eller at bevegelsen eller utøvelsen av en aktivitet der artefakter inngår «setter seg i kroppen». Omvendt kan teknologien ta makt over brukeren og gjøre denne til et nesten viljeløst maskinvedheng slik tilfellet kan være i svært gjentakelsespreget arbeid.

Hensikten med dette lille notatet har vært to-delt. Dels nærmest å repetere noe de fleste kjenner til, hva det er rimelig å forbinde med ordet bruker og i hvilke sammenhenger ordet dukker opp i hverdagspråk. Det gjelder også i sammenstillinger der bruker inngår, for eksempel forbruker (en rolle) eller småbruker (et yrke). Det tematiserer også noen egenskaper ved ordet bruker og hvordan det anvendes. Det siste er noe vi skal fordype oss i. Denne fordypningen skjer også gjennom en tematisk avgrensning. Vi er framfor alt opptatt av vår omgang med teknologi og hvordan vi kan forstå måtene vi konstruerer og håndterer situasjonen som databrukere.

Referanse

Wittgenstein, L. (1953/1997). Filosofiske undersøkelser. Pax Forlag. Oslo